

Historia regionu

Autor: Agnieszka Piotrowska

{smoothgallery album=242}Pogórze środkowe – obszar gwary lachowskiej z centrum w Podegrodziu – jest częścią większego regionu historycznego – Sądecczyzny. Pierwsze osady ludzkie na w Kotlinie Sądeckiej są datowane na X w. p.n.e. Atrakcyjność tych ziem wynikała ze sprzyjającego, w miarę łagodnego, klimatu, żyznych gleb, obfitości rzek i lasów. Kotlinę przez wieki otaczały dzikie, niezamieszkałe, gęsto zalesione Beskidy. Najstarszą miejscowością Sądecczyzny jest położone na zachód od Starego Sącza Podegrodzie, którego założenie datuje się na X wiek. We wsi pozostały dwa grodziska, które świadczą o osadnictwie w epoce neolitu, brązu i żelaza. Za Piastów napływały do Kotliny Sądeckiej fale osadników z północy, przede wszystkim z okolic Bochni. W średniowieczu przez Kotlinę Sądecką wiódł szlak handlowy na Węgry. Stary Sącz (ówczesny Sącz) powstał w miejscu, w którym droga z Krakowa na południe rozwidła się na szlak biegnący doliną Popradu i – drugi – Dunajca. Określenie Stary zyskał po lokacji Nowego Sącza w 1292 roku. Aby strzec kupców, zbudowano m.in. warowny zamek w Nowym Sączu. Historia Starego Sącza jest związana z zakonem klarysek sprowadzonym przez węgierską księżniczkę Kunegundę, późniejszą świętą Kingę. Bolesław Wstydlivy, książę krakowski, jako zastaw za posag żony zapisał jej całą ziemię sądecką, a ta przekazała Stary Sącz i 28 pobliskich wsi zakonowi. Stary Sącz, lokowany w 1273 roku, a ponownie w 1357 na prawie magdeburskim, stracił nieco na znaczeniu po założeniu Nowego Sącza, ale oba ośrodki wytrzymywały wzajemną konkurencję do XVIII wieku. Inicjatorem powstania miasta był Wacław II Czeski, zasadzcy nazywali się Bertold i Arnold. Nowy Sącz cieszył się opieką władcy, od początku otrzymywał liczne przywileje, rozbudowywał się więc i bogacił, a wraz z nim jego mieszkańcy. Miasto było siedzibą władz świeckich (powiat), gdyż miało także pełnić funkcje dyplomatyczne na międzynarodowym szlaku handlowym. Od 1590 roku Nowy Sącz był starostwem grodowym, ostatnim starostą przed zaborami był Stanisław Małachowski. W połowie XIV wieku Kazimierz Wielki wznosił w Nowym Sączu zamek, a miasto kazał otoczyć murem. Bywali tu niemal wszyscy polscy monarchowie. W 1384 roku tutaj powitano na polskiej ziemi księżniczkę Jadwigę. Sądecki zamek był ulubioną warownią Władysława Jagiełły, który spotkał się tu z litewskim księciem Witoldem przed bitwą pod Grunwaldem; na tym zamku Jan Długosz kształcił synów Kazimierza Jagiellończyka. W XVI wieku na Sądecczyźnie rozwijał się arianizm, w latach 1556-1616 w Nowym Sączu istniał ariański zbór i szkoła. W czasie potopu szwedzkiego Nowy Sącz jako pierwsze miasto Rzeczypospolitej oswoił się z ręką najeźdźcy. {smoothgallery album=327}W 1772 roku Nowy Sącz, a od 1782 roku cała Sądecczyzna, znalazły się w zaborze austriackim, nowe władze odebrały klaryskom należące do nich ziemie. Pod koniec XIX wieku linia kolejowa połączyła Stary i Nowy Sącz z Tarnowem, Leluchowem i Węgrami. Nowy Sącz połączono również z Krakowem, dzięki czemu miasto stało się ważnym węzłem komunikacyjnym. Powstały tu cesarsko-królewskie Warsztaty Kolejowe, do dziś największy zakład przemysłowy w Nowym Sączu (Zakłady Naprawcze Taboru Kolejowego). Wraz z nimi pojawili się robotnicy, po których pozostało zabytkowe osiedle z końca XIX wieku. W Nowym Sączu mieszkali Żydzi, po których została tzw. Dawna Synagoga i cmentarz, na którym został pochowany założyciel chasydzkiej dynastii sądeckich cadyków. W czasie II wojny światowej na cmentarzu odbywały się egzekucje ludności żydowskiej i polskiej. W czasach PRL-u Sądecczyznę poddano tzw. eksperymentowi sądeckiemu polegającemu na pozostawieniu decyzji w sprawie jej rozwoju władzom lokalnym. Eksperyment się powiódł – uporządkowano tereny miejskie w Nowym Sączu, powiększono tereny zielone, doprowadzono wodociągi, kanalizację i gaz do większości mieszkań w mieście; w regionie rozwinęły się miejscowości uzdrowiskowe i wsie, po zniszczeniach wojennych reaktywowano przemysł i handel. Źródła: Roman Malarz, Krakowskie, Warszawa 1996. Małopolska. Przewodnik po województwie, tekst i oprac. Mariusz Gotfryd, Olszanica 2007. Zdjęcia: Halina Karaś, Izabela Stapor.